

VICTORIA BUȘMACHIU

Institutul de Filologie
(Chișinău)

STILISTICA SISTEMULUI LEXICAL AL LIMBII ROMÂNE

Abstract

Functional style is a variant of the literary language that accomplishes the function of communication in a determined field of activity. Number of functional styles is varied in a language. In the Romanian language there were set the following functional styles: belletristic, scientific, official, journalistic and colloquial.

Keywords: functional style, belletristic, scientific, journalistic, official, colloquial, stylistics of lexical system.

În general, limba este definită drept principal mijloc de comunicare între membrii unei colectivități. Orice limbă națională are un aspect spontan, mai puțin îngrijit (popular) și altul normat (limba literară). Limba literară prezintă câteva stiluri funcționale (ansambluri de trăsături lingviale, determinate de anumiți factori socioculturali care condiționează comunicarea): stilul tehnico-științific (bazat pe proprietatea, claritatea, exactitatea mesajului), stilul beletristic (cel mai bogat în elemente lexicale, utilizând cuvinte cu sens figurat sau cu mare forță sugestivă și structuri sintactice expresive), stilul administrativ sau oficial (caracterizat prin claritate, concizie și mai ales prin prezența clișeele verbale), stilul publicistic (contestat de mulți cercetători pentru că ar fi rezultatul unor combinații de elemente în mass-media, elemente specifice celorlalte trei stiluri). Vocabularul a fost și este una din componentele definitorii ale stilului. Folosirea cuvântului adecvat, a celui expresiv, a termenului ce conferă enunțului cea mai largă audiență, de natură să atragă un număr cât mai mare de cititori/ascultători reprezintă una din problemele cele mai dificile și delicate de mânăire artistică a limbajului uman. Cu referire la sistemul lexical al limbii, stilistica modernă distinge cuvinte fără frontieră sau cuvinte călătoare și cuvinte care mor (Păunescu 2009, 3-4). Primele vin pe calea împrumutului, o dată cu mijloacele tehnice, cu produsele de consum și folosirea lor se generalizează pe măsură ce aceste produse intră în uzul cotidian. Tot la această categorie de termeni se referă și cuvintele ce aparțin vocabularului politic, filosofic, estetic, economic, literar, artistic, religios, curentelor artistice, care devin cunoscute în primul rând persoanelor care profesază aceste discipline, precum și persoanelor care practică din pasiune disciplinele respective. Spre deosebire de aceste unități lexicale, constatăm categoria cuvintelor care mor din pricina dispariției realităților pe care le desemnează: obiceiuri, profesii, regimuri sociale, politice, administrative etc. În linii mari, în lexicologie se disting patru tipuri de subansambluri lexicale: lexic regional, lexic social, lexic al generațiilor, lexic tematic. (idem, 6). În funcție de diversitatea modalităților de exprimare a ideilor prin intermediul cuvântului,

distingem o varietate de sintagme utilizate frecvent în limbajul curent, ca de exemplu: stil literar, poetic, academic, jurnalistic, științific, oral, colocvial, argotic etc. Termenul *stil* este în mod firesc predispus conectării cu un mare număr de determinative, atât în ceea ce privește uzul său în limbajul comun, cât și în raport cu uzul acestuia în limbajul specializat: astfel stilul poate fi original, eclectic, epigonic, îngrijit, elegant, direct, concis, aforistic, laconic, împodobit, căutat, declamatoriu, emfatic, prețios, dar și semidoct, de mahala etc. Cu privire la sistemul limbii în genere, studiul tradițional al stilului se referă la modalitatea de uzitare a unităților lexicale, a imaginilor, a elementelor gramaticale, a topicii, precum și la raportul dintre semantică și sintaxă etc. Stilul vizează sistemul limbii, selectarea la nivel paradigmatic și combinarea elementelor lingviale în plan sintagmatic, adică se produce ceea ce R. Jakobson numește „proiecția principiului echivalenței de pe axa selecției pe axa combinației” (Jakobson 1968, 95). Corectitudinea ar fi un factor ce ar limita selecția, în opinia lui J. Marouzeau, care consideră că „facultatea de a alege e limitată în plus de obligația de a exprima un sens dat: în momentul în care expresia aleasă nu răspunde exact gândului pe care vrea să-l exprime, nu mai este nici o problemă de limbă, nici de stil, iar lingvistica își pierde drepturile” (Marouzeau 1986, 10). Stilul ca rezultat al unei selecții între mai multe posibilități de expresie ale limbii în funcție de mesaj și de atitudinea auctorială este concepția integratoare a fenomenelor lingviale complexe care participă la constituirea formei expresive a unei opere literare. Stilul devine astfel un fenomen de interferență dintre elementele fonetice, lexicale, morfologice și sintactice și chiar grafice ale textului, iar în exprimarea orală intervine și gestică, mimica, tonalitatea, intenționalitatea comunicării, toate acestea fiind subordonate unui concept integrator. Stilul este astfel un proces de selecție a elementelor lingviale și de combinare a lor, dar implică mai mult decât expresia lingvală semnificativă, cuprinzând referințe și la instanțele comunicării. Selecția reprezintă întrebuițarea individuală (particulară) a limbii generale. De fapt, selecția nu e absolut liberă, ci determinată de constrângeri prin plasarea în anumite subvariante ale limbii. De exemplu, în textele administrative avem selecție socială și fixată, nu individuală și liberă; pe când în argou, în literatură există o selecție socială (subcoduri), dar și o inovație individuală. Stilul funcțional este o variantă a limbii literare care îndeplinește funcția de comunicare într-un domeniu de activitate determinat. Numărul de stiluri funcționale într-o limbă este variabil (I. Jordan distinge 6 stiluri: literar, științific și tehnic, publicistic, oficial, oratoric, familiar (Jordan 1954, 127); I. Coteanu considera că exista numai 3: beletristic, științific, juridico-administrativ (Coteanu 1973, 50); C. Maneca – 4 stiluri: artistic, științific, colocvial și oficial (Maneca 1973, 529-544); Lidia Sfârlea – 5: artistic, administrativ, științific, familiar, epistolar (Sfârlea 1972, 205); D. Irimia, 5 stiluri: beletristic, științific, colocvial, juridico-administrativ, publicistic); cu toate acestea în limba română s-au acceptat ca fiind existente următoarele stiluri funcționale ale limbii (sociolecte): beletristic, științific, administrativ-juridic, publicistic (jurnalistic) și colocvial (familiar). **Stilul beletristic**, fie în poezie, fie în proză, denotă cea mai mare complexitate de organizare, atât în conținutul și în specificitatea textelor literare, cât și prin variabilitatea expresivă a mijloacelor de realizare artistică. Stilul beletristic este persuasiv, propunându-și atragerea receptorului în spațiul comunicării, caracteristicile fundamentale în acest scop fiind sugestivitatea și verosimilul. Cuvintele sunt folosite îndeosebi cu funcția lor conotativă, având ca scop crearea imaginii artistice, prin care se obține sensibilizarea lectorului. Stilul beletristic, aflându-se „în permanentă stare „conflictuală” între norma funcțională și norma individuală” (Irimia 1986, 87-96),

introduce practic totalitatea registrelor stilistice (fonetisme arhaice, regionale și populare), interferente cu cele din limba comună. La nivelul lexical, stilul beletristic, atât în poezie, cât și în proză, se caracterizează printr-o mare varietate a vocabularului, cu frecvență sporită a cuvintelor din fondul lexical principal, la care se adaugă și arhaisme, regionalisme, argotisme etc. pentru prezentarea culorii locale și a atmosferei mediilor. Se practică o extensiune semantică, prin dezvoltarea sinonimiei, a polisemiei termenilor lexicali, prin „sfărâmarea, prin metaforă, a «granițelor» semantic-lexicale dintre câmpurile semantice ale vocabularului” (Irimia 1986, 180-185). Stilul beletristic este propriu comunicării literar-artistice; are un grad mare de expresivitate. Limbajele operelor de valoare au devenit modele de exprimare, producțiile artistice contribuind decisiv la formarea și dezvoltarea limbii literare. De aceea, uneori, s-a ajuns să se confunde limba propriu-zis literară cu limbajele operelor beletristice. La nivel lexical, **stilul științific** se distinge de limba literară comună și de celelalte stiluri prin monosemantismul cuvintelor (*nepuțință, lipsă, hotărâre, atom*), care, ca urmare a absenței aspectului emotiv al funcției expresive, sunt utilizate cu sensul lor denotativ. Mai mult, sensul cuvintelor utilizate în stilul științific nu datorează nimic contextului și nu se lasă modificat de context. Totodată stilul științific se individualizează prin concentrarea maximă a vocabularului; prin prezența unui număr restrâns de cuvinte care cunosc o frecvență foarte ridicată; prin mobilitatea ridicată a vocabularului (Irimia 1986, 135), datorată dezvoltării rapide a științei și tehnicii, care impune introducerea de noi termeni, împrumutați sau creați pe terenul limbii române; prin specificitatea constituirii de noi termeni; prin utilizarea unui număr mare de cuvinte formate cu pseudoprefixe (*contraofensivă, cvasicomplet, extrafin, izotermic*) și elemente de compunere savante (*aerodrom, biografie, cardiologie, cronologie*) sau prin compunere: (*român-englez, bronhopneumonie*), prin frecvența redusă a elementelor populare, prin absența elementelor regionale, de argou, familiare, arhaice; frecvență ridicată a neologismelor (în special termeni tehnici). O parte din terminologia științifică, diferită de la un domeniu de cercetare la altul, este constituită din: termeni vechi românești adaptați semantic la stilul științific (*adunare, cât, mărime, mulțime*); din termeni formați pe terenul limbii române (*a încifra, împărțitor, dreptunghic, triunghi, staminal*); din cuvinte savante cu circulație internațională (*emisferă, computer, microbiologie, televiziune, eclipsă, echinocțiu, privat, progres, iluminism*); din termeni străini – predomină termenii, de circulație internațională, în special în varianta stilistică a științelor naturii (*junglas regia „nuc”, salix „salcie”, mucor mucedo „mucegai alb”, hippocampus „căluț-de-mare”*). La nivel lexical, sunt definitorii pentru **stilul publicistic**: diversitatea și bogăția lexicală maximă ca urmare a tendinței spre originalitate a publicistului, mai ales în varianta textelor interpretative. Diversitatea vocabularului derivă din multitudinea variantelor interne ale stilului publicistic și din eterogenitatea destinatarului textelor publicistice; mobilitatea vocabularului, ca expresie lingvistică a imaginii vieții social-politice, răspunde permanentelor mutații care intervin în realitatea obiectivă; iar termenii noi sunt explicați prin analogie: raporturi de asemănare/ diferențiere stabilite între două sau mai multe obiecte, fenomene, ființe etc. Vocabularul stilului publicistic cuprinde un strat al terminologiei social-politice, marea majoritate având caracter internațional (*constituție, partid, libertate, minister, ideologie*), termeni proveniți din sfera altor stiluri, neologisme (*summit, staff, show, software, live, feedback, play-back, happy-end, week-end*); apar și termeni populari, elemente familiare, regionale și arhaice (*învățătură de minte, magherniță, vrere*), un număr mare de cuvinte vechi românești care dezvoltă sensuri

neologice, mai ales în sintagme [*cameră* (în organizarea parlamentară), *piața comună*, *lumea a treia*] (Irimia 1986, 209-211). La nivel lexical, cu caracter definitoriu pentru **stilul juridico-administrativ** se impun: univocitatea semantică a cuvântului; fie că aparțin exclusiv stilului juridico-administrativ (*inculpat*, *petent*, *jurisdicție*), fie că sunt proprii și limbii literare comune (*minoritate*, *reparare a pagubei*) (Irimia 1986, 239-240); organizarea specifică a vocabularului, prezența unui strat lexical al terminologiei juridice și administrative, ai cărei componenți constituie un cod metalingvistic specific, care se întemeiază pe două categorii principale de termeni: a) termeni specifici neologici și savanți (de obicei de origine latină) – *curator*, *a abroga*, *tutelă*, *a recuza*, *inculpat*, *instanță*, *jurisdicție* etc. și vechi românești – *pricină*, *împricinat*, *înscris*, *plângere*, *înșelăciune*, *făptuitor* etc.; b) termeni cu circulație în limba literară comună (neologisme mai ales) sau din limbajul popular, dar deveniți specifici stilului juridic printr-o serie de mutații semantice: *a ratifica*, *a denunța*, *circumstanță*, *competență*, *dojenire*, *parte vătămată*, *dobândire*, *repararea pagubei* etc. Codului metalingvistic juridic i se adaugă: termeni supratextuali (*articol*, *literă*, *secțiune*), termeni-suport (*faptă*, *persoană*, *măsură*), unități perifrastice devenite specifice stilului juridico-administrativ (*a se aduce la cunoștință*, *punere în libertate*, *aflat în stare de detenție*, *a exercita calea de atac*, *a dobândi calitatea de...*, *a fi în drept*). La nivel lexical, **stilul colocvial** se caracterizează prin întrebuițarea termenilor argotici, elementelor de jargon, neologismelor la modă, diminutivelor, augmentativelor, cuvintelor peiorative, clișeele verbale sau cuvintelor proprii diferitor graiuri; termenilor compuși și locuționali, înscriind în semantica lor un proces metaforic (*linge-blide*, *a trage mâța de coadă*, *a vorbi ca o moară hodorogită* etc.), termenilor cu structură onomatopeică (*hodoronc*, *a miorlăi* etc.). „Plasticitatea expresiei este dată de manifestarea unei libertăți ca și nelimitate în actualizarea vocabularului limbajului popular, mai ales a fondului de termeni cu mărci semantice implicite și, în consecință, de dezvoltare maximă a expresivității populare” (Irimia 1986, 84-85).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Coteanu, I. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*. Vol. I. – București: Editura Academiei, 1973.
2. Iordan, I. *Limba română contemporană*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1954.
3. Irimia, Dumitru. *Structura stilistică a limbii române contemporane*. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
4. Jakobson, R. *Lingvistica și poetica*. În: *Probleme de stilistică*. București: Editura Științifică, 1968.
5. Maneca, C. *Statistica lexicală și stilurile limbii*. În: LR, XXII, nr. 6, 1973.
6. Marouzeau, M. *Delimitation de quelques notions stylistiques de base // Stylistique française*. Recueil de textes, 1986.
7. Păunescu, Andrei. *Stilistica presei române (Sinteză)*. București: Universitatea Spiru Haret, Facultatea de Jurnalism. Comunicare și Relații publice, 2009.
8. Sfârlea, Lidia. *Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești*. În: SLLF, II, 1972. (www.referate-romana.com/referate/Necatgorisite/Limba-stil-scriitura-re-rom.php)